

UDK: 17 MacIntyre A.
141.132
Pregledni rad
Primljeno: srpanj 2017.

Oliver JURIŠIĆ
Katolički Bogoslovni Fakultet Univerziteta u Sarajevu
Josipa Stadlera 5, 71000 – Sarajevo
oliverjurisic@gmail.com

ALASDAIR MACINTYRE O RACIONALNOSTI

Sažetak

U ovom članku želimo se osvrnuti na neke ideje o konceptu racionalnosti filozofa Alasdaira MacIntyreja. U uvodnom dijelu osvrnut ćemo se ograničeno i ukratko na element koji je utjecao na Alasdaira MacIntyreja u kontekstu pitanja o racionalnosti, a to je pitanje moralne filozofije. U prva dva podnaslova predstaviti ćemo sažeto dva koncepta racionalnosti koje ističe MacIntyre: enciklopedijska racionalnost i genealoška racionalnost. U nastavku donosimo MacIntyerovo promišljanje o racionalnosti kroz elemente prakse, naracije, epistemološke krize i telosa. U petom podnaslovu govorimo o MacIntyreovoj ideji supstancijalne racionalnosti. U završnom djelu prikazati ćemo dvije poteškoće povezane s MacIntyerovim pristupom racionalnosti, a to su relativizam i racionalnost zlih praksi i MacIntyreov mogući odgovor.

Ključne riječi: Alasdair MacIntyre, racionalnost, enciklopedija, genealogija, praksa, epistemološka kriza, naracija, tradicija, telos.

1. Uvod: pitanje moralne filozofije

MacIntyreova filozofska misao, kada je u pitanju shvaćanje racionalnosti, povezana je s područjem koje je kroz cijeli MacIntyreov akademski život bilo stalna njegova preokupacija, a to je moralna filozofija. Prema MacIntyreu suvremena moralna filozofija kao temeljnu podjelu ima tri područja: moralnost, normativna etika i metaetika. U tom kontekstu normativna etika bila bi teoretska utvrđujući razloge i moralna pravila za djelovanje, a metaetika bi bila teoretska utvrđujući razloge i pravila normativne etike kroz univerzalne racionalne

principe. Iz tih elemenata nastaje moralnost kao praktično djelovanje.¹

MacIntyre razmišlja o moralnosti kao potrazi ili nastojanju prema dobru. Dok prema MacIntyreu ideja suvremene metaetike nastoji sačuvati objektivnost moralnih racionalnih principa kroz inzistiranje na njihovoj univerzalnosti i samorazumljivosti, sam MacIntyre radije polazi od filozofske tvrdnje da ne postoji moralnost kao takva, nego postoje tradicije moralnosti različitih kultura.²

U kontekstu pitanja jesu li principi moralne filozofije univerzalno racionalni i stoga transkulturni i transtradicijski, MacIntyre promatra i samu racionalnost i smatra kako postoje tradicije racionalnosti ove ili one specifične kulture. U tom kontekstu MacIntyre razlikuje formalnu racionalnost koja se manifestira u konceptu normativne etike i metaetike i supstancijalnu racionalnost koja se predstavlja u ideji potrage i nastojanja oko dobra unutar specifične kulture i njezine tradicije.

2. Enciklopedijska racionalnost

Suvremeni svijet, kako ga razumije MacIntyre, egzistira u području fragmentacije racionalnog djelovanja, to jest izgleda da ne postoje univerzalni principi racionalnosti koji bi bili obvezujući za sve i koji bi bili sami po sebi razumljivi svim ljudima.³

MacIntyre sugerira kako jedan od uzroka suvremene fragmentacije racionalnosti svoje korijene ima dijelom u pokušaju prosvjetiteljstva da ustanovi univerzalne racionalne kanone *sub specie aeternitatis*, nepromjenjive i razumljive same po sebi cijelom čovječanstvu. Stoga se očekivalo da će racionalnost kao univerzalno prihvaćena *koine* zamijeniti autoritet i tradiciju ne samo kao univerzalno prisutne pojmove unutar različitih kultura nego i specifične i partikularne tradicije i autoritete koji se međusobno isključuju. Mislilo se kako racionalnost i njezini principi mogu biti izvučeni određenim racionalnim postupcima iz njezinih kulturnih, socijalnih, povijesnih i jezičnih uvjetovanosti.⁴

Međutim, sudeći prema MacIntyreovoj interpretaciji, sami

¹ Usp.: Christopher-Stephen LUTZ, *Tradition in the Ethics of Alasdair MacIntyre. Relativism, Thomism, and Philosophy* (Lanham: Lexington Books, 2009.), 8.

² Usp.: Christopher-Stephen LUTZ, *Tradition in the Ethics of Alasdair MacIntyre. Relativism, Thomism, and Philosophy*, 9.

³ Usp.: Alasdair MACINTYRE, *Whose Justice? Which Rationality?* (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1988.), 5-6.

⁴ Usp.: Alasdair MACINTYRE, *Whose Justice? Which Rationality*, 6.

mislioci prosvjetiteljstva, kao i njihovi nasljednici, pokazali su da ne postoji slaganje oko racionalnosti i njezinih univerzalnih principa koji su i na koji bi način ljudi prihvatili te principe.

Kao specifičan model pokušaja uspostavljanja takve racionalnosti MacIntyre navodi pokušaj francuskih prosvjetitelja i njihova nastojanja oko nastanka *enciklopedija*. Enciklopedija nije samo kolekcija informacija iz različitih znanstvenih disciplina o različitim područjima svijeta, prirode, društva i znanosti nego i pokušaj prosvjetiteljskih mislilaca oko praktičnog utemeljenja univerzalne racionalnosti kao skupa racionalnih kanona koji su predstavljeni upravo kroz model enciklopedije i enciklopedijskog znanja oko kojih bi se bilo moguće složiti da su istiniti.

Stoga ovdje govorimo o *enciklopedijskoj racionalnosti*. *Enciklopedijska racionalnost* je ideja o postojanju univerzalnih racionalnih principa dostupnih izvan kulturnih, religioznih, autoritetskih i tradicijskih razumijevanja koncepta racionalnosti koje je moguće prevesti u bilo koju kulturu, jezik i tradiciju jer postoje neovisno o njima.⁵

3. Genealoška racionalnost

MacIntyre u pokušaju da objasni koncept *genealoške* racionalnosti genealošku racionalnost suprotstavlja konceptu *enciklopedijske* racionalnosti. Naime, sama ideja *enciklopedijske* racionalnosti svoje korijene vuče još iz srednjovjekovne filozofske tradicije i načina i shvaćanja akademskog rada. MacIntyre primjećuje kako je srednjovjekovni akademski svijet imao isti povijesni kontekst i razumijevanje stvarnosti kao i tradiciju autoritativnih tekstova zbog čega je bilo moguće prihvatiti određene racionalne standarde kao normativne i prihvatiti ih kao standarde usmjerene na istinu.⁶ U tom smislu ideja *enciklopedijske* racionalnosti već živi u srednjovjekovnoj filozofskoj misli.

Djelomična promjena počinje u devetnaestom stoljeću gdje akademski predavač više nije uključen u *Weltanschauung* kojem pripada, nego on sam postaje racionalni autoritet i racionalnost

⁵ Usp.: Alasdair MACINTYRE, *Three Rival Versions of Moral Inquiry. Encyclopedia, Genealogy and Tradition* (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1990.), 171-172.

⁶ Usp.: Alasdair MACINTYRE, *Three Rival Versions of Moral Inquiry. Encyclopedia, Genealogy and Tradition*, 32-33.

svoje principe utemeljuje u predavaču i njegovim izlaganjima. Ta izlaganja su enciklopedijska, dakle racionalno prihvaćena od strane svih zainteresiranih u akademskom svijetu, stoga još uvijek postoje povezanosti između enciklopedijske racionalnosti i akademskog života, ne više u dijeljenju istog pogleda na svijet, nego u prihvaćanju određenih znanja i činjenica koje su svima racionalne, prihvatljive i razumljive.

Kao primjer razvoja *genealoške* racionalnosti i odbacivanja *enciklopedijske* racionalnosti MacIntyre navodi Friedricha Nietzschea. Nietzsche je imao na raspolaganju dva korisna elementa. Prvi je bio povijesni u smislu da se sam Nietzsche intelektualno razvija unutar još uvijek prisutnog koncepta *enciklopedijske* racionalnosti kroz akademsko obrazovanje. Drugi je bio filološki. Naime, kao filolog Nietzsche je bio svjestan određenog rascjepa između antike i shvaćanja te antike u devetanaestom stoljeću upravo kroz razumijevanje jezika i interpretacije tog jezika u devetnaestom stoljeću.

Za MacIntyre Nietzsche je primjer raskida s *enciklopedijskom* racionalnošću koje se odvija u nekoliko etapa. Prva etapa raskida počiva na otuđenju između objekta i racionalnosti koja se povezuje s objektom, to jest sam objekt racionalnog istraživanja prestaje biti u središtu i racionalnost se počinje usmjeravati izvan samog objekta prema određenim univerzalnim principima.

Druga etapa raskida počiva na razdvajanju standardiziranog načina pisanja i izražavanja, odnosno samog jezika i racionalnosti, i u tom smislu MacIntyre vidi Nietzscheov stil pisanja upravo kao prekid s dotadašnjom racionalnošću kroz promjenu jezika.

Treća etapa počiva na izgradnji koncepta racionalnosti koji izgrađuje sam pojedinac kao svoj vlastiti, koji može uključivati i prekid s dominantnom racionalnom paradigmom kao što je Nietzsche, kako MacIntyre ističe, učinio ostavljajući akademsku karijeru i povlačeći se također ne samo iz akademskog nego i općenito iz društvenog života.

Genealoška racionalnost za MacIntyre uključuje psihološki element, a to je da ona upozorava da u ideji *enciklopedijske* racionalnosti postoji odsutnost samospoznaje čovjeka kao subjekta koji je racionalan i priklanjanje uhodanim kanonima *enciklopedijske* racionalnosti zbog čega subjekt može doći pod kritiku tvrdnjom kako je zapravo riječ o iracionalnom subjektu.

U koncept *genealoške* racionalnosti uključen je i epistemološki element. Naime *enciklopedijska* racionalnost iz epistemološke perspektive isključuje mogućnost drukčijih shvaćanja i definiranja

racionalnosti. Konačno prema *genealoškoj* racionalnosti subjekt koji spoznaje uključen je daleko više i aktivnije u definiranje same racionalnosti, zbog čega MacIntyre kao generalni zaključak ističe naglasak na individualnom definiranju i opisivanju koncepta racionalnosti, što ostavlja prostor za različite definicije racionalnosti iz perspektive samog subjekta, odnosno pojedinca.⁷

4. MacIntyre o racionalnosti; praksa, naracija, tradicija, epistemološka kriza i *telos*

Jedan od elemenata MacIntyreovih ideja o racionalnosti jest koncept *prakse* (*praxis*).⁸ U najširem smislu *praksa* može uključivati različite vrste aktivnosti, od igranja šaha do bavljenja nuklearnom fizikom. MacIntyre razumijeva *praksu* kao nešto što ima više elemenata, a na prvom mjestu MacIntyre vidi *praksu* kao koherentnu, složenu, dogovornu i utvrđenu socijalnu aktivnost koja je izvor određenih standarda.

Drugo, *praksa* je usmjerena na unutarnja dobra koja se postižu kroz izvrsnost prema standardima koje je praksa uspostavila. Treće, praksa je dinamična stvarnost i ona se mijenja.⁹ Uz koncept prakse MacIntyre povezuje koncept *vrline*. Naime, barem se čini, kako je za MacIntyrea *vrlina* razvijena ljudska kvaliteta koja osposobljuje da postanemo izvrsni u onim dobrima koja su unutarnja razvijajući vrlinu prema i u određenoj praksi.¹⁰

Praksa u nečemu što je dobro, za MacIntyrea se ne odnosi na vanjska dobra koja su uvijek privatna i objekt natjecanja i gdje uvijek postoje gubitnici i dobitnici, nego na unutarnja dobra koja su uvijek dobra za cijelu zajednicu kao takvu. Kao primjer MacIntyre navodi slikarstvo kao vrstu *prakse* u kojoj se postiže izvrsnost u slikanju i iz kojega nastaju nutarnja dobra u smislu kulturnih dobara koja nisu privatna, nego pripadaju cijeloj zajednici.

Koncept *prakse* uključuje i autoritet onih koji su izvrsniji

⁷ Usp.: Alasdair MACINTYRE, *Three Rival Versions of Moral Inquiry. Encyclopedia, Genealogy and Tradition*, 42.

⁸ Engleski izraz *practice* koji MacIntyre koristi ne može se prevesti doslovce kao *praksa* zbog složenog značenja termina u hrvatskom jeziku, dok i sam termin *vježba* ne zahvaća dovoljno značenje engleskog termina. Stoga u upotrebi termina *praksa* treba paziti na ovu distinkciju.

⁹ Usp.: Alasdair MACINTYRE, *After Virtue. A Study in Moral Theory* (London: Bristol Classic Press, 2011.), 187.

¹⁰ Usp.: Alasdair MACINTYRE, *After Virtue. A Study in Moral Theory*, 191.

u nečemu u odnosu na druge. Stoga *praksa* zahtijeva prihvaćanje autoriteta onih koji su u nečemu izvrsniji kao što je, recimo, odnos učitelja koji je izvrsniji u znanju od svojeg učenika. Koncept *prakse* uključuje i tradiciju određene grupe ili zajednice u kojoj se određena praksa razvila, i na taj način postavila standarde određenoj praksi unutar zajednice kao što je, recimo, razumijevanje nastanka vlastitog jezika kroz studij njegove prošlosti i tradicije nastanka učinila nekoga izvrsnim jezikoslovcem.

Praksa nije isključivo skup tehničkih znanja koja treba samo nešto proizvesti, čak i onda kada se *praksa* pokazuje korisnom i vrijednom kao korisno i praktično znanje. MacIntyre shvaća *praksu* i kao neku vrstu vježbanja u stjecanju nutarnjih dobara čime se postiže određena izvrsnost koja svoje korijene ima u tradiciji i autoritetu zajednice u kojoj se praksa stječe i gdje nutarnja dobra dobivena *praksom* postaju opće dobro cijele zajednice.

Također, *praksa* je dinamična stvarnost koja se oslanja na povijest nastanka i postupnog razvoja *prakse* unutar same zajednice pri čemu se sama *praksa* ne ukida sadašnjim pristupom i upotrebom te *prakse*, nego *praksa* uvijek posjeduje potencijal da se u budućnosti razvija, usavršava.

Primjer kojim MacIntyre nastoji objasniti koncept *prakse* je sljedeći. Naime, dijete igrajući šah, prihvaća već utvrđena pravila koja se temelje na tradiciji i autoritetu onih koji su unutar zajednice već igru šaha usavršili i postavili pravila igre kao standarde. Ako dijete želi postići izvrsnost u šahu, mora poznavati te standarde i prihvatiti pravila igre, dakle autoritet i tradiciju. Međutim, moguće je dijete motivirati nekim vanjskim dobrom, recimo, poklonom da nastoji pobijediti.

To otvara mogućnost da dijete pokuša varati u šahu da bi dobilo poklon koji je izvanjsko dobro čime dijete gubi mogućnost da postane izvrsno u šahu radi šaha, što bi prema MacIntyreu bilo nutarnje dobro i opće dobro jer bi dijete kada postane izvrsno u šahu i odraste tu izvrsnost u igri prenosilo na nove generacije. Na taj način *praksa* igranja šaha traje kroz nekoliko generacija i proteže se kroz prošlost, sadašnjost i budućnost pri čemu različite generacije unutar jedne zajednice mogu postići različite stupnjeve u izvrsnosti igrajući šah poštujući prenesena pravila, ali nastojeći razviti i neka nova pravila nepoznata prethodnim generacijama.¹¹

¹¹ Usp.: Alasdair MACINTYRE, *After Virtue. A Study in Moral Theory*, 188.

Prenošenje *prakse* kroz povijest ne bi bilo moguće ako, prema MacIntyreu, ne postoji *naracija*, termin kojim MacIntyre opisuje jedinstvo ljudskog života, koji se formira kao smisljena cjelina čovjekova iskustva, njegove osobne povijesti, ali i tradicije kojoj pripada, autoriteta kojeg slijedi i povijesti zajednice kojoj pripada.

Svaka *praksa*, ističe MacIntyre, dio je *naracije* ako *naraciju* ne shvaćamo samo kao našu osobnu povijest nego kao jednu vrstu univerzalnije povijesti vlastite kulture u kojoj se autoritet, tradicija i sve ono što im može pripadati, kao što je jezik, znanost, međusobno formiraju u jednu jedinstvenu i smislenu cjelinu.

Suvremena moralna filozofija smatra MacIntyre „boluje“ od odsutnosti *naracije*, nedostaje narativno jedinstvo moralnih koncepata koje koristimo, odnosno moralni koncepti su upotrijebljeni fragmentarno. Izuzeti su iz vlastitih naracija, kultura i povijesti.

Uvodeći koncept *naracije* MacIntyre na određeni način kritizira koncept *enciklopedijske* racionalnosti, koji upravo kroz ideju univerzalnih racionalnih principa zanemaruje različite *naracije* različitih pojedinaca, povijesti i kultura. Zanemarivanje specifičnih *naracija* donekle je i dovelo do onoga što MacIntyre, primjenjujući to na različita područja života, naziva *fragmentacijom*. Riječ je o terminu koji opisuje kako danas koristimo racionalne koncepte koji su svoje točno značenje imali u jednom drugom kontekstu koji više ne koristimo i u kojem se više ne nalazimo.

Racionalni principi ovise o *narativnom* jedinstvu, autoriteta, povijesti i tradicije. Racionalni principi nisu univerzalni na taj način da se određeni racionalni princip jedne *naracije* formiran, recimo, unutar specifične kulture može jednostavno „prekopirati“ u racionalni princip neke druge kulture. Takvo izjednačavanje racionalnih principa različitih *naracija* stvara prostor fragmentacije jer se jedan racionalni princip poput fragmenta izvadi iz jedne kulture i umetne u drugu kao racionalni princip te kulture.

Na taj način fragmentacija je dvostruka. S jedne strane, rastače se jedna jedinstvena *naracija* uklanjanjem jednog njezina dijela zbog čega može postati nerazumljiva zbog nedostatka toga dijela. S druge strane, rastače se određena *naracija* jednostavnim umetanjem racionalnog principa druge i drukčije *naracije* čime i ona može postati nerazumljiva.¹²

Za MacIntyre *naracija* nije pripovijedanje prošlih događaja određene kulture niti jednostavno podsjećanje na prošlost, *naracija* je

¹² Usp.: Alasdair MACINTYRE, *After Virtue. A Study in Moral Theory*, 1-2.

način razumijevanja vlastitih racionalnih praksi u sadašnjosti, koje su uvijek povijesno utemeljene i ograničene.

Praksi i naraciji MacIntyre dodaje i ideju *tradicije* koja polazi od MacIntyreove kritike *enciklopedijske* racionalnosti, odnosno odbacivanja tradicije i autoriteta od strane prosvjetiteljskog pokušaja utemeljenja racionalnosti kao univerzalnog autoritetnog standarda. U *enciklopedijskoj* racionalnosti razum zamjenjuje autoritet i tradiciju, ne toliko u smislu namjernog i nasilnog odbacivanja, nego više u smislu nepotrebnosti autoriteta i tradicije onoga trenutka kada se univerzalni racionalni principi prihvate od strane svih kao univerzalno prihvatljivi.

Univerzalni racionalni principi bili bi sami po sebi takve naravi da bi njihova univerzalnost i nužnost nadilazila sve razlike među kulturama i jezicima prepoznajući sposobnost svih ljudi da se uključe u racionalni diskurs bez obzira na njihovu kulturnu ili bilo koju drugu pozadinu.¹³ MacIntyre kritizira takav pristup i napominje kako se racionalnost ozbiljuje i razvija unutar povijesti i povijesno je uvjetovana.¹⁴ Kao što slikarstvo ima svoj razvoj unutar povijesti u kojoj se mogu pratiti razvoji različitih slikarskih tehnika i škola, analogno tome i racionalnost se razvija i njezin se razvoj prati kroz upotrebu različitih racionalnih koncepata u nekoj tradiciji.

Koncept *tradicije* uključivao bi prije svega specifičnu zajednicu, društvo, kulturu koja posjeduje ili razvija neku specifičnu *praksu*. Onog trenutka, naravno ne u vremenskom smislu, kada određena racionalna praksa postaje uspješnija u odnosu na druge racionalne prakse unutar, recimo, neke kulture, počinje razvoj *tradicije*.

S druge strane, sama povijest te kulture morala bi biti jedinstvena, narativna i smisljena cjelina koju je moguće razumjeti i shvatiti proučavajući racionalnu praksu te kulture. MacIntyre na taj način sugerira kako u specifičnoj kulturi, s obzirom na to da mogu postojati različite prakse i različiti narativi, mogu postojati i različite *tradicije*, na koji način jedna *tradicija* postaje glavna zamjenjujući ili istiskujući druge *tradicije*.

Jedna od MacIntyreovih ideja kojima nastoji objasniti gore navedene odnose među racionalnim praksama unutar iste kulture jest ideja *epistemološke krize*. Za MacIntyrea svako se racionalno

¹³ Usp.: Christopher-Stephen LUTZ, *Tradition in the Ethics of Alasdair MacIntyre. Relativism, Thomism and Philosophy*, 46.

¹⁴ Usp.: Eugene RICE, „Combating Ethical Relativism: MacIntyre’s Use of Coherence and Progress“, *American Catholic Philosophical Quarterly* 1 (2001.), 64.

istraživanje događa u konkretnoj situaciji koja uključuje i povijest i tradiciju tog istraživanja, njegove teoretske početke i njegov kasniji razvoj. Racionalna istraživanja su uključivala određene prakse koje su dolazile u sukob. Sukob je nastajao ne zbog samog praktičnog istraživanja, nego prvo zbog svrhe i cilja istraživanja odnosno zbog teoretskog shvaćanja svrhe zbog čega se istražuje, kao i racionalnog pogleda na stvarnost u danom trenutku.

Kao primjer MacIntyreova shvaćanja *epistemološke krize* može poslužiti njegov primjer o razlici između alkemičara i kemičara. Naime, alkemičar je istraživao kako određene metale pretvoriti u zlato na temelju racionalnog shvaćanja postojanja supstancijalnih formi na aristotelovski način, dakle posjedovao je racionalni teoretski temelj za istraživanje. Nakon neuspjeha istraživanja, racionalni koncepti alkemičareva pristupa, to jest koncept supstancijalnih formi, dolazi u krizu. Zamjenjuje ga kemičar koji istraživanjem uspješnije objašnjava ne samo sastav metala nego novim racionalnim konceptima objašnjava bolje što su sami metali razvijajući koncepciju ne supstancijalnih formi, nego kemijskih elemenata. Prema MacIntyreu promjene koje nastaju u istraživanju promjene su koje zahvaćaju i racionalnost i racionalno shvaćanje stvarnosti.¹⁵

U tom kontekstu odnosa različitih racionalnih praksi tijekom istraživanja MacIntyre govori o *epistemološkoj krizi*.¹⁶ *Epistemološka kriza* je nemogućnost jedne racionalne prakse da objasni svojim racionalnim konceptima određene pojave pred kojima se nalazi.

Za prevladavanje *epistemološke krize* potrebno je formuliranje novih racionalnih koncepata koji su kadri objasniti ono što prethodna racionalna praksa ne može objasniti. Formuliranje novih racionalnih koncepata također znači i promjenu same racionalne prakse. Promjena i nastanak novih racionalnih koncepata može nadvladati *epistemološku krizu* te novi racionalni koncepti mogu pomoći razumijevanju uzroka *epistemološke krize* i koje mjesto su u toj krizi imali stari prevladani racionalni koncepti.¹⁷

Također ideja racionalnosti kao *telosa*, odnosno racionalnosti koja treba imati svoju svrhu, kod MacIntyre je povezana s njegovim

¹⁵ Usp.: Christopher-Stephen LUTZ, *Tradition in the Ethics of Alasdair MacIntyre. Relativism, Thomism and Philosophy*, 48.

¹⁶ Usp.: Cristopher-Stephen LUTZ, „Alasdair MacIntyre’s Tradition-Constituted Enquiry: An Alternative to Relativism and Fideism“, *American Catholic Philosophical Quarterly* 3 (2011.), 402-403.

¹⁷ Usp.: Alasdair MACINTYRE, *The Task of Philosophy. Selected Essays (Volume 1)* (Cambridge University Press: New York, 2006.), 5.

razumijevanjem *prakse* koja je donekle razvijena u kontekstu MacIntyreova oživljavanja aristotelovskog koncepta vrline kao vježbanja u izvrsnosti koja je usmjerena prema nekom dobru¹⁸ i MacIntyreova razumijevanja *enciklopedijske* i *genealoške* racionalnosti također kao tradicija racionalnosti koje imaju svoj specifični *telos*.

Telos enciklopedijske racionalnosti sastoji se u ideji pronalaska i formuliranja univerzalnih racionalnih koncepata čija bi univerzalnost nadilazila sve kulture i tradicije, što se, bar prema MacIntyreu, pokazalo neuspješnim čime je *enciklopedijska* racionalnost na određeni način došla u krizu.¹⁹

Telos genealoške racionalnosti koji se temelji na individualnom definiranju vlastitih racionalnih koncepata, što nužno uključuje odbacivanje bilo kakve tradicije i povijesti, donekle je nekoherentan jer racionalni koncepti koji se koriste u definiranju vlastitih racionalnih koncepata već pripadaju tradiciji i povijesti nekih drugih tradicija racionalnosti, dok se u isto vrijeme tvrdi kako ne mogu postojati nikakve tradicije racionalnosti i racionalni koncepti osim individualnih.

Na taj način *telos genealoške* racionalnosti, ako i postoji u individualnom smislu, nije konzistentan s tvrdnjama kako ne postoje prethodne tradicije racionalnosti i njihovi koncepti jer sam posuđuje prethodne racionalne koncepte i njihove specifične tradicije, ali ovaj put izvan njihova stvarnog konteksta i značenja.²⁰

5. Supstancijalna racionalnost

Moguće je razlikovati dva koncepta racionalnosti, a to su *formalna* i *supstancijalna* racionalnost. *Formalna* racionalnost je koncepcija racionalnosti koja uključuje neke temeljne racionalne standarde koji nisu predmet iskustva, nego se nastoje dokazati neovisno o iskustvu. *Enciklopedijsku* racionalnost moguće je promatrati kao formalnu koncepciju racionalnosti koja nastoji definirati racionalnost kao apstraktnu i univerzalnu, bez oslanjanja na tradiciju i povijest.

Genealoška racionalnost se također može promatrati kao formalna koncepcija racionalnosti gdje subjekt, odnosno pojedinac,

18 Usp.: Alasdair MACINTYRE, *After Virtue. A Study in Moral Theory*, 219. Usp.: Alasdair MACINTYRE, „Ends and Endings“, *American Catholic Philosophical Quarterly* 4 (2014.), 814.

19 Usp.: Alasdair MACINTYRE, *Three Rival Versions of Moral Inquiry. Encyclopedia, Genealogy and Tradition*, 16-17.

20 Usp.: Alasdair MACINTYRE, *Three Rival Versions of Moral Inquiry. Encyclopedia, Genealogy and Tradition*, 42.

igra temeljnu ulogu u definiranju racionalnih koncepata koje smatra univerzalnim. Obje te tradicije racionalnosti isključuju konkretne povijesne prakse, tradicije i naracije kao konkretne elemente formiranja same racionalnosti iako imaju svoje specifične *telose* i *epistemološke krize*.

S druge strane *supstancijalna* racionalnost je odnos između činjenica koje zahtijevaju razumijevanje i prihvaćanje konkretnih praksi, tradicija, naracija, epistemoloških kriza i *telosa* specifične kulture i njezina shvaćanja racionalnosti i u tom je kontekstu teže dokaziva i više kontroverzna jer pretpostavlja određeni relativizam i teži biti tradicijski ovisna.²¹

MacIntyre obrazlaže kako pojedinac uči racionalne koncepte, racionalne pretpostavke i racionalne teorije unutar vlastite zajednice. Na taj način formira ne formalni minimalni koncept racionalnosti, nego supstancijalni u kojem je u dobroj mjeri ovisan o zajednici kojoj pripada. Na taj način učeći i razumijevajući racionalnost vlastite zajednice, pojedinac prihvaća tradiciju racionalnosti koja egzistira u njegovoj zajednici.

Međutim, tradicija racionalnosti zajednice može se naći u *epistemološkoj krizi*, odnosno nemogućnosti ili nesposobnosti da trenutnim racionalnim konceptima objasni određenu stvarnost. Na taj način *epistemološka kriza* uvodi dinamizam u samu tradiciju jer kriza zahtijeva određenu vrstu odgovora i rješenja, što se može realizirati formiranjem novih racionalnih koncepata koji pomažu u nadilaženju *epistemološke krize*, ali služe i kao objašnjenje na koji je način kriza počela i zašto prethodni racionalni koncepti nisu bili kadri funkcionirati kao zadovoljavajuća objašnjenja.

Stoga za MacIntyre'a ne bi postojala univerzalna i jedinstvena racionalnost, racionalnost je plod povijesnosti. Racionalnost je plod naših specifičnih zajednica kojima pripadamo kao pojedinci i te zajednice imaju svoje supstancijalne tradicije, naracije, epistemološke krize i vlastita razumijevanja *telosa* ljudskog življenja i djelovanja.²²

21 Usp.: Christopher-Stephen LUTZ, „Alasdair MacIntyre’s Tradition-Constituted Enquiry: An Alternative to Relativism and Fideism“, *American Catholic Philosophical Quarterly* 3 (2011.), 404.

22 Usp.: Christopher-Stephen LUTZ, „Alasdair MacIntyre’s Tradition-Constituted Enquiry: An Alternative to Relativism and Fideism“, 404-405.

5. Relativizam i moralnost prakse

MacIntyreove ideje o racionalnosti uključuju dva kritička osvrta. Jedan upozorava na prisutnost relativizma u MacIntyreovoj misli. Naime, ako postoje različite tradicije racionalnosti, onda se nalazimo u određenom relativizmu. Imajući na umu složenost značenja pojma *relativizam*, ovdje se relativizam može razumjeti kao problem kada je recimo riječ o tvrdnjama kojima povezujemo specifičnu racionalnu tradiciju s pitanjem istine i pitanjem konačnog dobra. Na koji način dokazati koja racionalna tradicija posjeduje istinu i konačno dobro ili priznati da sve one posjeduju ta dva elementa?

Drugi upozorava na MacIntyreovo shvaćanje *prakse* jer dopušta formiranje i ostvarenje racionalnih praksi koje su moralno zle, ali su racionalne i dopuštaju postizanje određene izvrsnosti u specifičnoj praksi.²³

MacIntyre u odgovoru na takve prigovore koristi elemente aristotelovsko-tomističke filozofske tradicije. Sama činjenica MacIntyreova pozivanja na tu filozofsku tradiciju ne uključuje i nužno da ono što MacIntyre razumije kao aristotelovsko-tomističku tradiciju točno odgovara bilo Aristotelovoj, bilo Tominoj filozofiji.

Prvi dio odgovora koji MacIntyre nudi da bi izbjegao kritiku moralno zlih praksi odnosi se na njegovo razumijevanje koncepta *vrline*. Prema MacIntyreu *vrlina* se – što on pripisuje aristotelovsko-tomističkoj filozofskoj tradiciji – ne mogu razumijevati odvojeno, nego su one integralne jedna drugoj. Njihova integralnost osigurava *telos* racionalnog djelovanja, koji u ovom kontekstu za MacIntyrea znači promoviranje i činjenje dobra, a izbjegavanje zla. U tom slučaju racionalna praksa koja bi u svojoj biti bila zla, ne bi bila racionalna s aspekta vrlina, nego iracionalna. Naime, autentična racionalna praksa ne bi mogla biti zla i integralnost vrlina ne može dopustiti postojanje takve racionalne prakse.²⁴

Racionalna praksa u svojoj biti je teleološka, ona je usmjerena prema određenoj svrsi, a ta svrha racionalne prakse nije ništa drugo nego istina. Istina prema kojoj je usmjerena racionalna praksa je sama stvarnost. Racionalna praksa i njezina tradicija svoju istinitost ne nalazi u apstraktnim bilo univerzalnim, bilo subjektivnim

²³ Usp.: Alasdair MACINTYRE, *After Virtue. A study in Moral Theory*, 200.

²⁴ Usp.: Christopher ROUARD, „The Thomism of Alasdair MacIntyre: Which Ethics? Which Epistemology?“, *American Catholic Philosophical Quarterly* 4 (2014.), 664.

principima, nego u samoj objektivnoj stvarnosti.²⁵ Sud stvarnosti je sud uspješnosti ili neuspješnosti neke racionalne prakse i njezine tradicije. U tom kontekstu MacIntyre smatra kako *enciklopedijsku*, tako i *genealošku* racionalnost tradicijama racionalnosti koje su neuspješne u njihovu odnosu prema samoj stvarnosti jer stvarnost negira postojanje univerzalnih racionalnih principa koji bi bili transkulturni i transtradicijski, kao što stvarnost negira i postojanje apsolutno subjektivnih racionalnih principa koji bi se jednostavno nametnuli kao univerzalni.

S druge strane, MacIntyre nudi ono što on razumije kao tomističku tradiciju racionalnosti, što ne uključuje i tvrdnju da MacIntyre ovdje slijedi filozofsku misao Tome Akvinskog kada je riječ o Tominu shvaćanju racionalnosti. Bar kako to MacIntyre interpretira, tomistička tradicija racionalnosti koja ima teoriju istine koja nije samo formulirana u izričaju *adequatio* između intelekta i stvari nego je formulirana i kao analogija istine. Naša racionalna praksa svoj *telos* ima u spoznaji istine, međutim naša spoznaja počinje od osjetnog iskustva, od stvorene stvarnosti koja posjeduje određenu istinu, ali ne u njezinoj savršenosti i punini.²⁶

Savršenost i punina istine, argumentira MacIntyre, postoji u Bogu i na taj način Bog je garancija ontološke punine kako same istine, tako i realne egzistencije stvarnosti. Ako, kako to MacIntyre tvrdi, Bog ne bi bio jamstvo istine i stvarnosti u ontološkom smislu, onda bi i realizam istine izbljedio ili čak potpuno nestao, što bi dovelo do relativizma kako istine, tako i tradicija racionalnosti.²⁷

MacIntyre ističe tu metafizičko-teološku dimenziju i dodaje kako je diskriminacija među različitim tradicijama racionalnosti moguća, samo ako je istina ontološki utemeljena u smislu vlastite realnosti, savršenosti i punine. Na taj se način određene tradicije racionalnosti mogu smatrati više ili manje racionalnima u odnosu na tu istinu i njezinu stvarnost.

Drugo, trenutno nesavršeno posjedovanje istine pretpostavlja konstantan razvoj tradicije racionalnosti i njezine prakse kroz kontakt sa samom stvarnošću gdje razum aktivno sudjeluje kroz prirodni i društveni svijet, kroz identifikacije, analize, sinteze, spajanje,

25 Usp.: Christopher ROUARD, „The Thomism of Alasdair MacIntyre: Which Ethics? Which Epistemology?“, 673-674.

26 Usp.: Christopher ROUARD, „The Thomism of Alasdair MacIntyre: Which Ethics? Which Epistemology?“, 672.

27 Usp.: Christopher ROUARD, „The Thomism of Alasdair MacIntyre: Which Ethics? Which Epistemology?“, 670.

razdvajanje, odgovore, pitanja, dodirivanje, gledanje, mirisanje, slušanje.

Treće, racionalna praksa utemeljena u kontaktu sa samom osjetnom stvarnošću - da bi izbjegla relativizam i bila sposobna kritizirati druge tradicije racionalnosti, kao i da bi bila sposobna izgrađivati nove racionalne koncepte i prevladavati epistemološke krize - pretpostavlja ontološko postojanje istine koja je jedna i vječna i koja je temelj cjelokupnoj stvarnosti i pretpostavlja postojanje samo jedne konkretne stvarnosti čije racionalno istraživanje omogućuje postupno i nesavršeno shvaćanje istine čija je ontološka punina, savršenost i realnost nedostupna u trenutnom odnosu tradicije racionalnosti i objektivne stvarnosti.

Za MacIntyre u filozofskom smislu tradicija racionalnosti je čini se onoliko racionalna koliko je kadra svojim racionalnim konceptima zahvatiti i objasniti ontološku strukturu odnosa istine i stvarnosti, koja je utemeljena, prema MacIntyreu, na jednoj istini koja u metafizičko-teološkom smislu jest punina i savršenost, a koju dotična tradicija racionalnosti poznaje nesavršeno i analogijski.

6. Zaključak

Ideje o racionalnosti koje Alasdair MacIntyre predstavlja u kontekstu filozofske misli moguće je promatrati na tri načina. Prvo, iz perspektive *enciklopedijskog* shvaćanja racionalnosti može ih se promatrati kao ideje koje stavljaju naglasak na važnost kulture, tradicije i povijesti kao bitnog mjesta razvoja, shvaćanja i nastanka racionalnosti isključujući mogućnost univerzalne racionalnosti koja bi bila transkulturalna i transtradicijska.

Drugo, s aspekta *genealoškog* shvaćanja racionalnosti ideje koje MacIntyre nudi mogu se promatrati kao oprečne individualnoj autonomiji, racionalnoj praksi i definiranju individualnih racionalnih principa samog subjekta ili pojedinca koje pojedinac smatra objektivnima i univerzalnima i nastoji nametnuti kao univerzalne.

Treće, MacIntyreove ideje o racionalnosti mogu se promatrati i kao prostor za razumijevanje odnosa racionalnosti i istine kao metafizičko-teološke stvarnosti gdje je racionalnost usmjerena na dobro kao svoj finalni *telos*, a njezin objekt je istina u svojoj metafizičkoj punini i savršenosti.

ALASDAIR MACINTYRE ON RATIONALITY

Summary:

In this article we introduce some ideas on rationality of the philosopher Alasdair MacIntyre. In the introduction, elements that have influenced MacIntyre's concept of rationality are briefly introduced: the question of moral philosophy. In the two subsequent sections, two concepts of rationality are reviewed: encyclopedic rationality, and genealogical rationality. The subsequent sections explore MacIntyre's ideas on rationality with the following elements: practice, narration, epistemological crisis, and telos. In the fifth section, the idea of substantial rationality is considered, and in the final section two critical observations are proposed regarding MacIntyre's idea of rationality: these are relativism and the rationality of evil practices, introducing MacIntyre's possible answer to these problems.

Key words: *Alasdair MacIntyre, rationality, encyclopedia, genealogy, practice, epistemological crisis, narration, tradition, telos.*

Translation: Oliver Jurišić and Kevin Sullivan